

I .

REHHE JAAN I650 - I709
=====

REHHE ELL I654 - I720
=====

Rehhe Jaan on kõige wanem Jürgen-sonide meesliini esiwanematest. kelle nimi kiriku raamatutes ette tuleb tähendusega, et tema oli R ehhe Jaani Maddi isa. Tema sünni ja surma päewa ei ole enam leida, sest need on olnud enne I727 aastat. Millal Maarja-Magdaleena kiriku raamatuid peale suurt Põhja-Sõda uuesti pidama hakati. Kaudsete andmete järele võib tema eluajaks määrata I650-I709 a.

Tema naaseks on olnud Ell, kelle eluajaks võib kaudsete andmete waral arvata I654 - I720 a.

- -

Perekonnas elavad harilikult lapsed ühes isaga ja wanaisaga. Nii, kui kõneleme Rehhe Jaanist, siis võime ka pikkuksa meeletule- tada tema isa ja wanaisa, kes elasivad umbes:

Rehhe Jaani Wanaisa I590 - I650

Rehhe Jaani Isa I620 - I680a.

Ordu walitsuse lagunemisel sattus Tartumaa ja ühes sellega ka Wirtsa küla I558 a. Wene Tsaari Johan IV wõi "Hirmsa" walitsuse alla, mis kestis kuni I582 aastani.

Juba Ordu aja lõpul langes talurahwa kui ka mõisnikkude waimline elu weel madalamale. Kirjaoskus oli koguni mõisnikkude juures haruldane. Nüüd alatiste sõdade järeltusel langes ka usuelu, mis juba ennegi väga nõrk oli, nii, et usku õieti ei olnudki. waid see oli pagana, eba- usu ja ristiusu segu, mis Wene walitsuse all aina hullemaks muutus. - Sama wilets oli ka terwe maa majandusline seisukord

Wenelased walitsesid seekord Tartumaad 24 aastat, mis öieti oli ainult sõda ja sõjaajaline okupatsioon. Alalised sõdurite ja sõjamoona korjamised sundisid talurahvast ja ka mõisnikke, kes wee l õnnekombel ellujäid, poolest saadik metsades ja rabades peidus elama.

Sügisel 1577 a. peale Tallinna wallutamise katse nurjaminekut, lahkus Ivan IV Liiwimaalt ja ühes temaga ka te ma sõjaönn.

1582 a. ajas Poola kuningas Stefan Bathory wene wäed Tartumaalt lõpulikult wälja ja liitis selle maa Poola riigi külge.

Poola walitsus oma wõimule pääsmisel kuulutas siin katoliku usu uuesti makswaks ja hakas Lutheruse usku, mis 1525 aasta ümber siia toodi, tagakiusama. - Kes katoliku usku läks sai 2 rubla. Iseäranis raske aeg oli siis Tartus, kus Poola sõdurid keelasid inimesi Lutheruse usu kirikusse minemast. -

Sellest ajast pärit on ka Lõuna-Eestis "Jaani" nime de uputus, mis Poolast ühes katoliku usuga siia toodi.

Niisuguses olukorras sündis ja kaswas Rehne Jaani Wanaisa 1590 aastate ümber

Ka Poola walitsuse ajal, mis kestis 1582 - 1629 aastani, s.o. 47 aastat ei olnud rahu, waid sõjad kestsid edasi, enne wäljaspool ja 1600 aastal kanti see jälle Eesti piiridesse, ühes nälja ja katkuga. -

Sõjaönn Poolakatel ja Rootslastel oli väga wahelduw. Kumb pool juhtus wõitma, see maksis jälle rahwale kätte poolehoidu eest waenlasele. Missuguseid raskeid aegu siis 1600 - 1603 aastate ümber üleelati, seda kuulsime juba eessõnas

Tartumaal kuulsamatest lahingutest oli Tartu linna ärawõtmine Rootslaste poolt 1625 aastal augusti kuus.

Rootsi sõjawaed Jakob de la Gardie ja

ja Gustav Horni juhatusel liikusid Tartu peale Põhja poolt mööda praegust Narwa (end. Peterburgi) maanteed, löiwad lahinguid ja kogusiwad sõjamehi ning söögiwarustust. - Ega siis ka Wirtsa küla puutumata ei jäänud. Kuid sellega saadi ka 1629 a. rahu 31 aastaks, s.o. 1656 aastani.

1629 a. algab kuulus hea Rootsi aeg. Sellajal oli Rehhe Jaani isa alles 10 aastane poisikene ja Rehhe Jaani wanaisa juba umb. 40 aastane mees. kui ta üldse neid raskeid aegu suutis niiwanaks üleelada ja mitte warem sõdurina kuskil lahingus, wõi rahuliku elanikuna waenuliste wägede rõõwkäikude ajal ei langenud.

Rootsi Walitsuse algul, kui sõjad olid lõppenud, siis alles nähti terwes ulatuses seda wiletsust ja waimlise elu langust, mis maal walitses. Kui Liiwimaa superdent Herman Samson laskis koguduste seisukorda ülewaadata, siis leiti, et Tartumaal oli seisukord palju halwem kui Tallinnamaal, kus juba warem Rootsi walitsus oli, olgugi, et ka seal jõjad üle käisid.

"Nagu tuli oli Wene ja Poola walitsus oma korratustega ja alaliste sõdimistega üle maa käinud. Lausalt maalt oli ristiusk pea kadunud ja ainult mõnda katoliku usu wälist kommet leiti siit ja sealt. Rahwa süda hoidis paganuse poole ja rahwa elukombed ei tunnistanud ristiusku. Paiguti lapsi enam ei ristitud, armulaua ei käidud, naisi ei kositud waid rõõwiti wana kombe järele. Surnuid maeti pühadesse metsatukadesse. Kirikud seisid waremetes, kiriku maade peal kaswas mets."

Nii kirjeldati selleaegset elu ja seda tuli Rehhe Jaani isal ja wanaisal jälle uuesti ülesehitada aidata.

Mõisad ja talud olid tühjaks tapetud wõi katku kätte surnud. - Tühjadesse kohtadesse rändawad Rootsist ja Soomest uued elanikud.

Neid olla kõige rohkem rännanud just Tartu maakonda. Nii on 1638 aasta rewisjoni järele siin sisserändajaid olnud 24. 7 % elanikkudest.

"Kudina" nimetus on tuletud Soome keelest ja tähendab kuduajate küla. - Nagu eelpool nägime, võib Wirtsa nimetus tulnud olla Soome keele nimest "Virtasalu" (soome hääldatakse pehmelt = wirdasalu).

On täiesti võimalik, et just Rootsi aja algul tühjaks jäänud maaaladele siis Rootsist või Soomes t elanikud sisse rännasiwad ja nende hulgas ka Rehhe Jaani Wanaisa oli. Need asutasiwad Kudina küla ja Wirtsa talu. Mõlemad nimed on iseäralised ja kuskil mujal Eestis ette ei tule.

Kuulus Rootsi kuningas Gustav Adolf tegi kõik mis võimalik, et lõhutud elu uuesti üle sehitada ja luua ka seda, mida enne ei olnud, nimelt õiguslist korda ülemate ja alamate, rikaste ja waeste wahel.

Kirikud seatakse korda ja nende juurde luuakse koolid. Palamuse ja Kodawere kirikud on siin nurgas kõige wanemad. Nende nimed tulewad ette juba 1200 - 1300 aastate wahel, kus Tartu piiskopi maade piirisi tähendatakse.

Maarja-Magdaleena on aga uuem ja see on enne olnud Palamuse abi-kirikuks. Nüüd ehitatakse need uuesti ülesse. Iseäranis rõhku pannakse Palamuse, nagu peakiriku ilustamisele, mis on osalt kuni tänaseni säilinud.

1632 a. awatakse Tartus ülikool, kus ka Eesti nooredmehed õpust võiwad saada. Nii ärkab rahwas uuesti, kosub majandusliselt ja ka waimliselt.

Kuid suures Rootsi riigis ei ole weelgi rahu, nimelt kestab kuulus 30-ne aastane Ususõda Saksamaal ja mis lõpeb 1648 aastal.

Sellest sõjast võtsiwad osa ka Soome ja Eesti waeosad. On võimalik, et ka Rehhe Jaani isa sõdurina Saksamaal käis.

Niisuguses olukorras sündisid 1650 aastate ümber Rootsi kuningana Kristiine walituse ajal

REHHE JAAN ja tema naene ELL.

1656 a. kui Wanaisa juba surnud ja Rehhe Jaan ise umb. 5-6 aastane poisikene, puhkeb peale 31 aastast rahu uuesti Wenelastega sõda. Rootsi kuninga (siis ka Eesti kuninga) Karl X aujärjele saamisel asub Wene tsari Aleksei Mihailowitschi wäejuht würst Trubetskoi Tartu linna piirama ja wõtab selle ära 12.okt. 1656 a.

Selle sõja ajal jällegi kannatas iseäranis Tartumaa ja suure Narwa (Peterburgi) maantee piirkond. hulka arwatud siis ka Saare ja Kudina ümbruskond ühes Wirtsa külaga. - Rehhe Jaan, nagu poisikene wõis siis pääseda ainult peitmise teel kuhugi sohu wõi metsa.

Wenelastele liitusid poolakad ja leedulased. kes tungisidwad lõuna poolt kuni Põltsamaani ja põletasid selle 1658 aastal.

Samal aastal tehti wenelastega rahu 3-me aasta peale, mille järele Tartumaa jälle wene walitsuse alla jäi nagu 100 eest enne seda Johan Hirmsa ajal.

Kuid see ei jäenud rahuks waid sõda kestis edasi. Wenelased tulid weelkord maad rüüstama Nashtshokini juhatusel, kuid pöörasid tühjalt tagasi, sest

- " wahepeal oli katk omakord juba maa pal-
- " jaks teinud, et ainult mõned üksikud
- " loomad ilma karjaseta ümber uitsid, wili
- " põllult koristamata jäi ja külad surnu
- " lõhnaga täidetud olid, sest surnuid ei
- " jõutud matta. "

See Rootsi-Wene sõda oli wõrdlemisi lühike. - kõigest 5 aastat, kuid siiski väga wihane ja laastaw iseäranis katku tõttu, mis selleaegsete sõdadega pea alati kaasas käis.

Lõpuks 1661 aastal saadi Tartu jälle wenelastest wabaks ja nüüd algas 40 aastane rikkumata rahu ja kosumise aeg kuninga Kaarel XI walitsuse all.

Rehhe Jaan oli nüüd umb. 11 aastane poisikene ja tema edaspidine noorepõlwe ja täismeheluaeg sattus väga rahuliku ja majanduslise ning waimlise tõusu ajajärku, mida wõib nimetada kogu Rootsiaja õitse ajaks.

Politiitilest oli siis Eesti pea sama waba, kui teistkord umb. 200 aastat hiljem Keisri Aleksander II ajal 1862 aastal.

Omawoli mõisnikudelt wõeti ära, kohtud seati sisse ja talupoegadele anti enam-wähem kodaniku õigused, nagu see selleaegsete seaduste ja kommete jätele üldse võimalik oli. Rootsi on ainuke riik wanade riikide hulgast, kelle talupojad alati wabad on olnuwad.

Juba 1630 a. loodi laada ja turupäewad, kus maarahwas wõis wabalt kaubelda. Tartu ja Tallinna gümnasiumites wõisid ka Eesti lapsed õppida.

Maad hinnati ära ja seati sisse kuulsad waku-raamatud, mille järele talude kohust used mõisnikkude wastu kindlaks said määratud.

Rootsi riik wõttis nüüd tagasi kõik mõisad, mis sõdade ja segaduste ajal mõisnikud ülekohtuselt omaks olid tunnistanud. Nii oli 1687 aastal Rootsi Kroonu 5/6 maaomanik Liiwimaal. Nähtawasti olid siis ka Saare ja Kudina mõisad Rootsi Kroonu käes, kes talusid õiglaselt maksustas. -

Siis lauldi jälle röömsalt Wirtsa küla põldudel ja heinamaadel ning peeti pulmi ja pidusid hoogsamalt kui kunagi enne. -

1688 aastal sündis Rehhe Jaanil ja tema naesel Ell'ul poeg M a d d i .

Rehhe Jaan ja Ell nooruses elasid üle wäga hea aja. Kuid nende elu lõpupäewad olid wäga rasked, samuti kui wanaisadel ja wanaemadel 100 aastat tagasi ~~xxxxxx1566xxxx1622~~ s.o. 1600 aastate ümber.

1689 aastast alates oli iga järgmise aasta lõikus halwem, kui eelmisel aastal, küll suure kuiwa, küll wihma, wäga warase talwe wõi külma suwe tõttu kuni 1696 aastani, kus nälg oma kõige suurema ulatuseni tõusis.

Nälg ei olnud mitte ükski Eestis, waid üle terve Euroopa. Abi ei olnud kuskilt loota.

Ainult Pariisis 1696 aastal surid Pariisis nälga 92.000 inimest, s.o. ligi 1/3 elanikest. -

Ka Soome ajalooost on teada, et sel ajal oli ühesugune nälg ja sellele järgnes katk kõigis Balti maades. Soome olla nendel nälja ja katku aastate 1 kaotanud omast 450.000 elanikust umbes 150.000, milledest 100.000 inimest üksi 1696 a. nälga ja katku surid.

Ega Eestigi õnnelikum ei olnud: elati ainult puulehtedest ja puukoorest. -

1695 aastal on Jaani päevast kuni Mikhkli päevani vihma sadanud. Rukist on lõigatud alles augusti lõpus. Kuid eelmise nälja aasta tõttu on vilja jõutud nii vähe küllida, et ka hea lõikuse korral oleks ikkagi nälg tulnud.

1696 a. on juba kõikjal teeweertel nälga surnuid inimesi leitud. - neid ei jõuta enam matta - kuhu keegi suri, senna ta ka auku pandi, et katku lewinemist piirata.

Mõisnikkudel juba sell ajal olid majad linnades. kuhu vilja tagavaraks koguti nälja ja sõja aegadeks. Linnad olid siis kindlused, kuhu sisse lasti ainult keda sooviti. Nälja aastate algul jätkus linnadel wanu tagawarasi sest nälja-seid linna sisse ei lastud. - Need surid müüri taga, ehk kes jõudis rändas tagasi. *Lõpuks näljised ka linnad.*

Nii muutusid linna müüritagused wäljad surnute laagriks, samuti kui 100 eest (1600-1603) siit tekkis katk, mis kõigile wiletsustele nagu krooni pähe pani. -

Kuid siiski Rehhe Jaan ja tema 8 aastane poeg Maddi elasid selle raske aja üle. - -

Nälja aastaid oli 7 ja siis olid 3 aastat paremad, kuid seemnewilja ja loomade puudusel ei suutnud need 3 aastat weel midagi oluliselt parandada kui juba 1700 aastal algas Suur Põhja Sõda. mis oma koledustega ei jäenud taha Johan Hirmsa aegsetest (1558 - 1582) sõdadest ja sellele järgnewatest katku ja nälja aegadest.

Kaarel XII pärast seda kui ta 1700 a. Narwa lahingus Wene väed hävitas ja talve oli üleelanud Laiuse lossis umb. 30 klm. Wirtsa külast, kus, võib olla, ka Rehhe Jaan sõdurina teda oma poja Maddi'ga nägi, - läks oma wõidurikka rügementidega Poola maale teise waenlase kuninga Augusti vastu, jättes Eesti täiesti ilma kaitseta.

Seda aega kasutas Peeter Suur ja saatis oma wäepääliku graf Scheremetjewi eriliselt selleks otstarbeks tataarlastest moodustud wägedega Eesti maaalasid rüüstama.

Hävitamine ja laastamine kestis ligi 2 aastat 1702 - 1703. - Siis tapeti kõik mis elusalt kätte juhtus ja põletati, mis iganes põles, sest Peeter ei uskunud siis wee l, et tema selle maa omanikuks jääb.

Wäiksed Rootsi sõjawäe salgad asusid kindlustes ja ei suutnud ülekaalus olevat waenlast takistada.

Laastamine oli nii põhjalik, et kui wene väed arwasid oma ülesande olema täitnud ja tagasi läksiwad, siis graf Scheremetjew wõis Peeteri suurele raporteerida, et "Eesti ega Liiwi maal enam ükski kukk ei laula".

I

1704 a. wallutasid wenelased juba Tartu linna ja ka Tartu ümbruskonna.

Scheremetjewi wägede rööwkäigu ja Tartu wallutamise ajal hävitati ka Wirtsa küla Saare ja Kudina mõisad kui ka M.-Magdaleena ja Palamuse kirikud. Kirikud olla siiski wõrdlemisi wähem kannatanud, sest neid olla kasutatud ratsawäe korteriteks.

Sellest ajast pärit on ka Aruküla Kirbu talu maa peal olev "Rootsi sõja" matuse paik, umb. 1 klm. Wirtsa talust põhja pool.

Rehhe Jaani perekond elas ka selle raske aja üle, peites ennast kuhugile sohvi wõi rappa.

Saare metsa weeres rabas umb. 1 klm. lõuna pool Wirtsa külast asub "Rootsi kink", mis

oma nime olewat. saanud Rootsi sõja aegsest peidu paigast. On täiesti võimalik, et Rehhe Jaani perekond seal ühes teiste Wirtsa küla elanikkudega graf Scheremetje wi tatari wäesalkade hawitusest pääsesid.

Rehhe Jaan ise oli wist sellajal ühes oma kuninga Kaarli XII wägedega Poolas, kuninga Augusti wastu sõdimas.

Narwa lahingust 1700 a. on osawõtnud enamalt jaolt Harju- ja Wirumaa mehed, kuid on võimalik, et siin ka Rehhe Jaan võitles.

Kui teda mõni ime ei päästnud, siis olles Kaarel XII alalõpmata sõjade sõdur, langes ta wististi kuskil Narwa, Poola, Taani või koguni Lõuna-Wenemaa Poltawa lahingu väljadel, ehk võis ühes oma kuningaga sattuda koguni Türgimaale ja sealt tagasi Rootsi ja Taani.